

NAUJA MEDŽIAGA APIE ANTANĄ BARANAUSKĄ¹

Petras Rimkūnas

Po Kristijono Donelaičio, savo „Metais“² iškėlusio³ lietuvių grožinės literatūros varda, ryškiausiai pasireiškė Antanas Baranauskas. Kokios įtakos⁴ literatūros pasauliui turėjo po autoriaus mirties išspausdintieji „Metai“, su⁵ tokiu pat susidomėjimu buvo sutiktas Baranausko „Anykščių šilelio“ pasirodymas⁶. Tai du lietuvių literatūros stulpai, kuriuos persispausdino ir plačiai komentavo Vakarų Europos tautos.

Donelaitis ir Baranauskas gyveno visai skirtinguose laiko, vietos ir istorijos rėmuose. Donelaičio gyvenamoji epocha tautinių aspiracijų dinamika nepasizymėjo, ko nebūtų galima pasakyti apie Baranausko epochą ir ano meto⁷ Lietuvą, kur tautinis gyvenimas, ypač „Aušros“ metu, buvo potvyniu išsiliejęs. Dėl to literatūros istorikas, vartydamas Donelaičio kūrybą ir žvelgdamas į kūrėjo asmens gyvenimo užkampį, siauresne prasme suprasto tautinio momento nė nefiksuoja. Jis pasitenkina socialiniais motyvais, kurių buvo gausu Donelaičio kūryboje. Baranauskas stovi visai kitoje plotmėje. Jis kūrė tuo metu, kai tiek

1 A) Rankraštis saugomas LNB RKRS, F47-102, l. 1–23. – Čia ir toliau neautorizuota korektūra komentuojama nurodant tekste buvusį žodį ar frazę. Visame tekste Dr. keista į dr., vysk.–vyskupas, ark.–arkivyskupas. Skliausteliai /.../ keisti į dabar vartojamus (...), pavyzdžiui, /3/–(3). Frazės, knygų ir straipsnių pavadinimai, paskiri žodžiai kitomis kalbomis (pav., lotynų, lenkų), jei jie pateikti ne kabutėse, rašomi kursyvu: pavyzdžiui, motto – *motto*, *Slowo* – *Slowo*. Taip pat kursyvu rašomi visi išretinimai: pavyzdžiui, pamokslų teorija – *pamokslų teorija*; kursyvinami ir pabraukimai, pastarųjų pagrindiniame tekste atsisakant. Taisomos akivaizdžios klaidos, neatitinkančios dabartinių rašybos normų: pastumėjęs – *pastūmėjęs*, trugdyti – *trukdyti*. Pavardžių santrumpos išskleidžiamos laužtiniuose skliaustuose: B-kas – B[aranausk]as. Neautorizuoti redaktorių taisymai, korektūra atskleidžiami išnašose, autorizuoti redaktorių komentarai (pavyzdžiui, V. Biržiškos) žymimi išnašoje žvaigždute *, Pavyzdžiui, *A. Dambrauskas tvirtina, kad Pask[utinis] Pamokslas yra ne Baranausko darbas. Vac. B-ka (žr. 26 išnašą). Sudarytojų pastabos, komentarai šalia išnašos ženklinami raidėmis: A), B), C) ir t. t., bet ne išsine numeracija, o atskirai kiekviename lape. Bibliografinės nuorodos ir autoriaus (P. Rimkūno) pastabos ir komentarai nukelti į straipsnio pabaigą, tekste nuorodas žymint laužtiniuose skliaustuose – [3], [9] ir pan. .

2 B) Pirmas leidimas, parengtas Liudviko Rėzos, pasirodė 1818.

3 Mašiniraštyje buvo „išauginusio“, taisyta, galimas daiktas, J. Rimanto ranka.

4 Buvo „kokią įtekmę“, taisyta ranka.

5 Jungtukas įterptas ranka.

6 C) Pirmą kartą „Anykščių šilelis“ išspausdintas Lauryno Ivinskio 1860 ir 1861 m. „Kalendoriuje“. Autoriaus ir Hugo Weberio parengti paraleliniai tarminis ir sunormintas tekstai išleisti knygoje *Ostlitausche texte* (Weimar, 1882). Atskiras leidimas, redaguotas Jono Jablonskio, išėjo Vilniuje 1905.

7 Taisyta ranka vietoj „tūdiene“.

statiškos, tiek dinamiškos tautinės kovos pulsas buvo juntamas kiekvienoje Lietuvos vietoje ar net už etnografinių jos ribų. Dėl to istorikas Baranausko epochoje, o ypač jo gyvenime, ieško tų momentų, kurie plaukia iš tuolaikinių nuotaikų.

Be aukšto kūrybinio lygmens sutapimo, be tautinės kovos atžvilgiu skirtingų epochų, Donelaitį ir Baranauską lietuvių literatūros istorijoje jungia ir skiria profesinis momentas. Abu jie dvasininkai. Tik Donelaitis – eilinis pastorius, o Baranauskas – katalikų vyskupas. Dėl skirtingų gyvenamų laikotarpių ir dėl skirtingų profesinių pareigų Donelaičio gyvenimas panašus į šaltą epinį pasakojimą, kai Baranausko – pilnas vingių, krioklių, duburių; tai aukštos įtampos drama, turinti daug situacijų ir daug atomazgų.

Donelaičio ir Baranausko eskizinį sugretinimą čia davėme vien tam, kad parodytume du didelius talentus, kūrčius sunkiose sąlygose, bet labai skirtingai gyvenime traktuojamus. Apie Donelaitį, nors nedaug žinių teužsiliko, bet jos tiesios ir aiškios, joks komentatorius čia nereikalingas, gi apie Baranauską buvo veik tiek nuomonių, kiek žmonių apie jį rašė⁸. Ypatingai diskutuojama Baranausko savaip⁹ suprastoji ir skelbtoji tautinė koncepcija, daugiau paryškėjusi jo gyvenimo saulėleidy, nors su grožine Baranausko kūryba nieko bendra neturėjusi.

Jei ne „Aušra“ ir jos skelbtosios idėjos, jei ne aukštos pareigos dvasinėje hierarchijoje, anais laikais reikalavusios didelio sugebėjimo¹⁰ laviruoti, ir bažnytinės politikos – vargiai kas tą senelio kampuotumą būtų pastebėjęs. Tenka manyti, jo gyvenimas tada būtų buvęs toks pat lygus ir epiškas kaip Donelaičio. Tie visi veiksniai, ypatingai vyskupo lazdos politika, bus priežastis¹¹ palyginti daug atsiminimų apie Baranauską. Ir čia spausdinami Adomo Jakšto – prelato Aleksandro Dambrausko, Maironio – prelato Jono Mačiulio ir vyskupo Kazimiero Paltaroko neskelbti atsiminimai bei pastabos daug¹² kur liečia tą Baranausko savotiškai suprastą tautiškumą, išplaukusį iš sielų ganytojo pareigų.

Šiam klausimui pilniau nušviesti bei skaitytojo geresnei orientacijai, ryšium su čia skelbiamais atsitiktinai¹³ rasta is gautais atsiminimais, duosime keletą svarbesnių apie Baranauską nuomonių, išryškėjusių pastarųjų penkiasde-

8 Redaktorius J. Rimantas ties šiuo sakiniu parašėse parašė klausukus.

9 Žodis įterptas ranka.

10 Žodis įterptas ranka.

11 Žodis įterptas ranka.

12 Žodis įterptas ranka.

13 Buvo „pripuolamai“, taisyta ranka.

šimt metų laikotarpy¹⁴. Tai Baranausko kaltinimai ar jo pateisinimai, dėl kurių objektyvi literatūros istorija dar nėra tarusi paskutiniojo žodžio. Iš didelių asmenybių ir didelių kūrėjų visuomet daugiau reikalaujama, kaip greičiau kad pastebimas ir jų gyvenimo užkulisis. Baranauskas – didelis kūrėjas, dėlto ir tauta iš jo kur kas daugiau reikalavo, negu jis jai davė. Iš tų reikalavimų ir kilo dviejų rūšių pagrindiniai kaltinimai: 1) kūrybiniu atžvilgiu ir 2) tautiškumo supratimo atžvilgiu.

Pirmąjį kaltinimą geriausiai išreiškė J. Dobilas-Lindė: „Visai natūralu, jei toks kraštas davė mums maldingiausią iš visų kūrėjų. Tik žemelė jam niekada nedovanos už šventųjų Prometėjaus tradicijų sulaužymą: kūrėjas iš dangaus turi vogti šviesą ir nešti paniukusiam pasauliui; o mūsų dainius atbulai padarė: prisirinkęs jos čia tiek, kad visas ne sykį spinduliudavo, – vos žiupsnelį mums blokštelėjęs, visą tą taip brangų ir taip Lietuvai reikalingą turtą nusineša tylomis į dausų pasaulį“ [1]. Ir dr. J. Basanavičius prieš „Aušros“ pasirodymą, vykdamas pro Kauną, užsukdavo aplankyti „Anykščių Šilelio“ autoriaus. Vieno svečiavimosi metu jie išsikalbėjo apie poeziją. Basanavičius prikaišiojo Baranauskui plunksnos metimą ir talento užkasimą. Vėliau Basanavičius tą pasikalbėjimą Baranausko atminimui skirtoje antologijoje¹⁵ „Gabija“ taip aprašė: „Man tuomet jam į akis pasakius ir didį gailestį išreiškus, kad jis, turėdamas taip puikų poetišką talentą, jį žemėse užrausęs laiko ir nenori lietuviams ir ką daugiau suteikti, kuomi jie pasidžiaugti galėtų, – Baronas, sutraukęs pečius, išsitarė: „Kunigystės priedermės – ir poezija... Kaip sutaikinti? Sunku!...“. „Ir aš negalėjau ką atsakyti *ultra posse nemo obligatur*!“ [2]. Be tos Baranausko suminėtos priežasties buvo jų ir daugiau: filologinės studijos, profesoriavimas, homeopatija, muzika... Gi svarbiausia priežastis, reikia manyti, bus toji, kad Baranauskas buvo ne racionalaus proto, bet jausmo poetas. Jausminė poezija liejasi kūrybiniais vaizdais, dažnai neišdailintais (priešingai racionalistams), jaunystės brendimo metu. Istorija žino daug poetų, kurie skaidriai perdegdavo brendimo laikotarpy, jausminės poezijos tarpsny, o vėliau nieko nebeapasakdavo; iš jų talento likdavo tik kaitriai degusio ugniakuro pelenai. Baranauskas grožinio žodžio kūrybos atžvilgiu skirtinas prie pastarųjų. Tai jis pats Basanavičiui patvirtina: „Dėl poezijos, girdi, reikią turėti jaunystės dienas, o toms seniai praėjus, dvasios mitrumui pragaišus, jau ir ant Pegaso neužsėstumei...“ [3]. Šią tiesą Baranauskas greit įrodė praktiškai. Kiek laiko prabėgus po ano su Basanavičiumi pasikalbėjimo, 1883 m. jis parašo eiliuotą sveikinimą naujai

14 Buvo „bėgy“, taisyta ranka.

15 Redaktorius J. Rimantas virš šio žodžio parašė klaustuką.

išventintam vyskupui Paliulionui¹⁶. Sveikinime, reikia manyti, Baranauskas nuoširdžiai pasisako, nes ir mus jis įtikina, kad tame ilgame – 131 eilutę turinčiame eilėrašty poezijos nėra:

Kitkart dainuot mokėjau,
 Bet dabar pasenėjau:
 Ir kanklai sudruniję,
 Ir striunos surudiję,
 Stemplė gargia užkimus,
 Jausmė smokso aprimus.
 Imu skambint – barbena,
 Imu rentaut – szwatrena,
 Tylėt dwasia paprato;
 Bet kaip szyszas sukrato
 Tada tylėt sunkoku,
 Nu, kaip moku, taip szoku.
 Isz ko to szyszo kilta?
 Isz ko szirdės suszilta?
 Ne isz ko kito,
 Kaip tik isz szito, ir t.t.¹⁷ [4].

Nebeieškant daugiau gausių pavyzdžių, rodos, bus aišku, kad tie nekūrybingumo¹⁸ kaltinimai „Anykščių Šilelio“ autoriui nelimpa. Jie išsilieję publicistikoj, giliau neižvelgus į klausimo esmę. Jakštas savo atsiminimuose apie¹⁹ Baranauską darbo sričių kaitaliojimo priekaištą taip pat atmeta kaip ne-teisingą. Tik Jakštas motyvuoja tuo, kad „savo darbo dalykus jis rinkos ne pats, bet dirbo tai, kas jam buvo pavesta“.

Antrasis kaltinimas, liečiąs tautinį klausimą, nepaprastai rimtas ir opus. Juo operuoti tenka labai atsargiai, pirma išstudijavus anų laikų sąlygas, nuotaikas ir dvasinio gyvenimo apraiškas. Šį klausimą paliečia visi trys čia spausdinamų atsiminimų autoriai. Jie daugiausia konstatuoja tik patį faktą [ir] Baranausko

16 A) Mečislovas Paliulionis (1834–1908), 1883 konsekruotas vyskupu.

17 B) „Sveikinimo jo myl[istos] Žemaičių vyskupo Paliulionio“ autografas, datuotas 1883 liepos 12/24 d., saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraštyne, f.1-532. Pirmą kartą spausdinta *Szwiesa*, 1887, nr. 1. Kritisę publikaciją žr.: Antanas Baranauskas. *Rinktinė*. Parengė Regina Mikšytė. Vilnius: Baltos lankos, 1994, p. 140–144.

18 Buvo „kūrybinio požvilgio“, taisyta ranka.

19 Žodis įterptas ranka.

pareikštą nuomonę²⁰ nedarydami iš to toliau siekiančių išvadų. Aiškumo dėliai peržvelgsime istorinę klausimo raidą.

Vos pasirodžius „Aušrai“, 1883 m. Basanavičius Petrapilio dienrašty „Novoje Vremia“ išspausdina straipsnį „Po povodu polskich radostieci“ (2502, 2529, 2557 nr. nr.) ir kiek vėliau – „Poliaki v Litvie“ (2634 nr.). Tuose straipsniuose Basanavičius griežtesniais žodžiais puolė lietuvių lenkinimą, o ypatinai išskėlė tą lenkinimą per bažnyčią, suminėdamas Vilniaus, Seinų vyskupas ir Žemaičių pavyskupį Beresnevičių, artimą Baranauskui žmogų. Baranauskas į paskutinįjį str. atsakė „Przegląd Katolicki“ laikrašty (1883 m. 38 nr.) Basanavičiaus kaltinimus atremiančiu str. „Czy kościół katolicki wynaradawiał litwinów? Odpowiedź Żmujdzina na niektóre zarzuty gazety *Novoje Vremia*“²¹. Baranauskas visus priekaištus dėl sąmoningo lenkinimo atmetė, o lenkiškų giesmių giedojimą procesijos metu pateisino, nes toks yra popiežiaus aprobuotas Piotrkovo ritualas, ir versti giesmes į kitą kalbą esą negalima. [Apie] šitą ginčą jau minėtoje „Gabijoje“ užsimena ir pats Basanavičius, laikydamas tai įžanga į Baranausko konfliktą su „Aušra“.

Baranausko neigiamą nusistatymą „Aušros“ atžvilgiu daug kas linkęs laikyti vienu iš didžiausių jo nusikaltimų tautiškumo reikalui. Tačiau pats konflikto pobūdis tokiam kaltinimui pagrįstos medžiagos neduoda. Baranauską, pirmoje vietoje statantį religinį momentą, skaudžiai užgavo „Aušros“ redaktoriaus Basanavičiaus anksčiau minėti straipsniai, jo manymu, puolą bažnyčią. To negana. Basanavičius, autoriaus neatsiklausęs, „Aušros“ pirmajame numery išspausdino Baranausko niekur neskelbtą²² eilėrašį „Lietuvos senovės paminėjimas“²³. Baranauskas gal į tai būtų nereagavęs, jei toje pat „Aušroje“ nebūtų tilpusi J. Mikšo (vėliau paaiškėjo – be Basanavičiaus žinios) recenzija, kurioje Vištelio versta Kraševskio „Vitolio rauda“ prilyginama Šventraščiiui. Kietą dogmatinių tiesų gynėją ir Lietuvos bažnyčios šulą Baranauską tai skaudžiai paveikė, ypač dar tuo, kad jis buvo gavęs pastabų dėl bendradarbiavimo „bedievių“ laikrašty. Dvasininkų akyse „Aušros“ vardą dar labiau suniveliaavo joje tilpęs J. Šliūpo straipsnis apie Daukantą, piktai užkabinęs tikėjimą. Stai-

20 Prie šios sudurtinio sakinio dalies redaktorius parašėje parašė klausuką.

21 A) Antoni Baranowski. Czy Kościół Katolicki wynaradawiał litwinów. *Przegląd katolicki*. 1883, no. 38, s. 605–608.

22 Pabraukęs prieš šią pastabą esančius du žodžius pieštuku, redaktorius parašėje parašė klausuką.

23 B) A. Baranausko eilės „Lietuvos senovės paminėjimas“ buvo publikuotos rinkinyje: *Lakštutės giesmelės*: jaunimo mėgiamųjų dainų rinkinėlis. Vilnius: M. Piaseckaitės Šlapelienės knygyno leidinys, 1913. p. 3–5.

gus Baranausko būdas to neapėakėlė, ir jis 1883 m. birželio mėn. vokiečių kalba parašo „Aušros“ redakcijai laišką, kuriame protestavo prieš jo eilėrašėio išspausdinimą be autoriaus sutikimo, prieš minėtus straipsnius, bet „pritarėdamas „Aušros“ leidimui, siūlė neįžeidinėti tikėjimo jausmų“ [5]. Pirmasis šitą konfliktą išpopuliarino dr. J. Šliūpas. Jis jau 1890 m. Tilžėje išleistame stambesniame veikalė „Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai“ karėčiai įžeidinėjo Baranauską, ne tik vadindamas jį „aitriu fanatiku“, bet ir iš paviršiaus rimton literatūros istorijon įbrukdamas tokį banalų faktą, surištą su minėtu Baranausko ir „Aušros“ konfliktu: „Lietuviai jam nelūkėtai pasidėkavojo už tokį iszsitarimą prieš visatinį tėvyniszką garsą. Jaunuomenė isz Garlavos nusiuntė jam 1884 m. kryžių su visokiomis bjaurybėmis: kryžius buvo isz sudžiovinto gruczko padarytas, o peczvietys isz lako nuo szvaksinės diežutės, prieg tam buvo padėtas paraszas: *Uż płatinimą polszcziznos ir už gesinimą lietuvystės*. Taip tai kaip kada atkėrszija lietuviai... Kėrsztas regisi ganėtinai pasiekė savo mierį“ [6]. Nežinia, ar Baranauskas tą „kryžių“ gavo, bet šitoji Šliūpo literatūros istorija tikrai jį, tada pavyskupį, pasiekė, o pasiekusi skaudžiai įžeidė ir²⁴ tokio užsispyrusio būdo žmogų galėjo dar labiau pastūmėti į²⁵ nevaisingą kovą ir prisidėti prie²⁶ nesuprantamų jo pažiūrų tautiškumo klausimu susidarymo²⁷.

Kan. Juozas Tumas-Vaižgantas, – savo nevaržomu stiliumi daug kur per grubiai Baranauską aprašęs, ką pamini savo pastabose ir Maironis, – į „Aušros“ konfliktą ir Šliūpo argumentus žiūrėjo kiek kitaip: „*Aušrą* kritikuoti buvo gero pamato, ypač, kai ją pagadino (tai ir Basanavičius patvirtina) įsikišęs Šliūpas. Kad ne tai, mes galėtume pritarti jo papeikimui Baranauskui, kam jis *Aušrą* lenkų laikraštyje peikęs už tai, kad ji skirianti lietuvius nuo lenkų. Aštrų papeikimą tam dalykui rasite žemiau; tačiau ne tokį, kokį suruošė, žinoma, tas pats Šliūpas, sukurstęs Garliaviškius nusiųsti 1884 m. *gručko kryžių su visokiomis bjaurybėmis*. Abejojame, ar tas *kerštas ganėtinai pasiekė savo mierį*, nes po to Baranauskas šimtą kartų smarkiau užstojo *polsčizną*“ [7].

Tautinio klausimo supratimas ir jo interpretacija ryškiausiai pasireiškė Baranausko parašytame „Paskutiniame pamokslė wiena Zemajcziu kuniga priesz smerti“, kaip ir čia spausdinamuose Jakšto atsiminimuose, kuriuose Baranauskas kalba apie *gente lituani, natione poloni*. „Paskutinį pamokslą...“ 1889–1890 m. išspausdina „Vienybė Lietuvninkų“ ir išleidžia atskiru leidinėliu, tik

24 Jungtukas įterptas ranka.

25 Mašınraštyje buvo „užgrūdinti“, taisyta ranka.

26 Mašınraštyje buvo „į senatvė“, taisyta ranka.

27 Žodis įrašytas ranka.

su praleidimais tų vietų, kur autorius kalba apie lietuvių santykius su lenkais. Baranauskas dėl tų praleidimų įsižeidė²⁸ ir 1895 m. Prūsijoje išspausdino antrąją pilną laidą. Šioje brošiūroje jis aprašė lietuvių ir lenkų santykius, lenkus labai aukštai iškeldamas. Lenkai – lietuvių mokytojai, gynėjai ir prieteliai... Be lenkų lietuviai būtų virtę liuteriais... Ragina mokytis lenkų kalbos ir prideda: „bet neniekinkit ir nepameskit sawosios brangios žemaitiszkos kalbos“ (56 psl.). Tumas dėl²⁹ šito „Paskutinio pamokslo...“ smarkiai Baranauską puolė „Tėvynės Sarge“ (1896 m. 4 nr.) ir vėliau lietuvių literatūros paskaitose. Bet buvo vietų, kurios jam ir kitiems jauniems kunigams patiko. Tai žodžiai prieš katalikus persekiojančią carinę Rusiją. Dėl to Tumas minėtą brošiūrą trumpai apibūdina: „Tai buvo aiškus revoliucinis, nors dvasiškas, aktas prieš Rusiją, už Lenkiją“ [8]. Ši Baranausko rašinį^{*30} galima suprasti tik žinant jo besąlyginį atsidavimą katalikų bažnyčiai, kurios globoje turinčios gražiai sugyventi dvi katalikiškos tautos, kenčiančios bendrą Rusijos priespaudą. Artimai prie Baranausko buvęs J. Daubaras jį taip charakterizuoja: „Mylėjo jisai savo tėvynę, bet visame savo gyvenime *pirma* buvo kunigas, Bažnyčios sūnus, o paskui jau lietuvis. To patsai jisai laikėsi ir reikalaujavo to pačio nuo kunigų – nesikišti į jokią politiką ir būti *Kristomanais*“ [9].

Dar galima pririnkti visą eilę smulkmenų, kurios Baranauskui charakteringos ir atskleidžia jo mėtymąsi, sau prieštravimą. Jos pavaizduoja bent iš dalies³¹ Baranausko būdą ir staigų, neapgalvotą veikimą, dėl³² kurio jis kartkartėmis buvo kaltinamas kaip ir dėl³³ tautinių aspiracijų nesupratimo³⁴.

Seminarijoje dėsto lietuvių kalbą, pats ja žavisi, kelia, o tuo pat metu ant savo tėvų kapo į Anykščius iš Kauno atsiunčia špižinį paminklą su lenkišku parašu viršuje ir lietuvišku – apačioje [10].

1875 m. gegužės 20 d., laidojant vyskupą Motiejų Valančių, Seminarijos inspektorius kun. Baranauskas prie jo karsto pasako lenkišką pamokslą, kuriame iškelia nepaprastus Valančiaus nuopelnus. „Krito, kaip karžygygs, – darbo ir uolumo auka“, gaudeno jis gausius laidotuvininkus, bet savo pamoksle ne tik nepaminėjo Valančiaus tautinio darbo, bet nė lietuvių vardo, su kuriuo miręs

28 Mašinėraštyje buvo „užsigavo“, taisyta ranka.

29 Mašinėraštyje buvo „už“, taisyta ranka.

30 *A. Dambrauskas tvirtina, kad Pask[utinis] Pamokslas yra ne Baranausko darbas. Vac[ilovas] B[irži]ška.

31 Mašinėraštyje buvo „dalelė“, taisyta ranka.

32 Mašinėraštyje buvo „už“, taisyta ranka.

33 Mašinėraštyje buvo „nesupratimu“, taisyta ranka.

34 Žodis įrašytas ranka.

vyskupas taip artimai buvo suaugęs. Vargiai kas kitas galėjo taip sklandžiai suminėti Valančiaus nuopelnus, kaip Baranauskas. Nuosekliai iškelta viskas, išskyrus tautinius nuopelnus. Pamokslas pradedamas *motto* iš Jeremijo raudų, kurias vėliau į lietuvių kalbą beversdamas Baranauskas mirė. Paskutinis jo mirties dieną išverstas sakinytis buvo: „Padarė, jog man niekas nebesiseka“ [11]. O maždaug tuo pat metu Basanavičius taip aprašo jo pasikalbėjimą su Baranausku: „Mudviejų kalbos, kiek atsimenu, sukiniėjosi daugiausiai apie lietuvių, kaip tuomet apie ją suprantama buvo, apie lietuviškos kalbos atgaivinimą, apie jos grožybes ir kitas panašias temas“ [12].

Prieš važiuodamas į Seinus, kaip savo atsiminimuose pasakoja vysk. Palta-rokas, Baranauskas atėjo su klierikais atsisveikinti.

– Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus! – pasisveikina.

– Per amžių amžius, – atsako klierikai. Baranauskas kalba toliau:

– Mes – lenkai, jūs – lietuviai; mes mokomės jūsų kalbos, jūs mokykitės mūsų kalbos. *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!* – ir išėjo važiuoti į Seinus. O 1897 m. gruodžio 28 d., nuvykęs į Seinus ir pradėjęs eiti vyskupo pareigas, pirmas iš vyskupų Seinų katedroje pasako įspūdingą pamokslą lietuvių kalba. Pamokslu ir naujuoju vyskupu lietuviai susižavėjo iki ašarų... Praslinkus porai metų, savo senelį Seinuose atlanko moksleivis A. Vienuolis-Žukauskas: „– Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus! – pasveikinau aš savo senelį ir pabučiavau jam ranką.

– *Na wieki wieków. Amen,* – atsakė man mano senelis ir įsisiurbė į mane akimis.

Aš sumišau ir nežinojau, kaip toliau kalbėti.

– *A któs jestes?* – lyg nustebę paklausė vyskupas.

Aš pasisakiau jau lenkiškai“ [13].

1897 m. birželio 19 d. Baranauskas vieši Plungės dvare ir ta proga svečių knygoje įrašo šį eilėrašį:

Po szituo stogu
 Węszét patogu:
 Cza koźnas źodys
 Szirdį parodys
 Cza tikra szirdis
 Par łupas girdis
 Cza koźnam darbe
 Gaun Dęwas garbę

Tarnai dorybę
 Wargszai szwësybę
 Ałłkani maistą
 Ligonys waistą.
 Tegul gi Dëwas
 Nũ pikto gina
 Dirwas ir pëwas
 Wiską łaimina
 Szirdis ir bałsa;
 Ir dũda skalsą
 Ir waisiũ gerą
 Ir paukszczu perą
 Teszmenis, dëtis,
 Darżines, klëtis,
 Brąswas ir piutis
 Iszas ir krutis
 Sweikata, łaimę
 Meilę ir baimę [14].

Ne tiek Baranausko kūrybai reikšmingas šis neseniai rastas eilėraštis, kiek pats faktas, kad toje knygoje veikia visi įrašai lenkiški, o Baranauskas vienintelis įrašė lietuviškai. Tenka atminti, kad ne taip seniai buvo antrąja pilna laida išleistas jo „Paskutinis pamokslas wiena Zemajcziu kuniga priesz smerti“, su-
laukęs daug užsipuolimų.

Nors nepaprastai duburingas buvo Baranausko gyvenimas, pilna prieštarravimų jo tautinė veikla, bet nuo gimtosios kalbos savo širdy jis niekuomet nenutolo. Jo jausminis pasaulis, nors į senatvę ir išblėšęs, turėdavo grįžti prie tų žodžių, kuriuos jis viename laiške draugui Hugo Weberiui parašė: „Pirmėji tėsos spinduliai mąno prôte lëtūwizskai mañ krufinę sukaĩtino, sudrëbino. Manę motūtė lëtūwizskai supdamą lylawo, auklėtoja lëtūwizskai pāsakas sakýdawo. Pirmosios daĩnos lëtūwizskai³⁵ mañ szirdiñ klūdė. Wáikszczodamas mós-
linyczon, ką tiktaĩ nũ mókytoju ar rúsizskai ar lénkizskai girdédawau, arbã patsaĩ po knigàs skaitýdawau, wís taĩ sãwo tëwëlams potãm lëtūwizskai ap-
sakinédawau. Lénkizskos kalbõs newéikiai iszmókau; 17 mëtũ turédamas dar netĩkusiai lénkizskai kalbédawau“ [15].

35 Įterpta ranka pradendant žodžiu „pasakas“.

Jo atminty iki gyvenimo saulėleidžio išliko ir Valančiaus žodžiai, kuriuos lenkų kalba rašytame laiške (1865.I.8) parašė³⁶ ką tik iš užsienio grįžusiam Baranauskui. Tarp kitko ten rašoma: „Dviejų daiktų bijau, kad per didelį darbą nenustotum sveikatos ir kad užsiėmęs prakilnesniais darbais – neužmirštum Lietuvos. Juk nuo neatmenamų laikų šitoji šalis neturi rašytojo, todėl ir toji liaudis naudojasi tiktai žemaitiškėmis knygomis. Reikia, kad pirmutinis savo darbus pašvęstum tautiečiams“ [16]. Jei Baranauskas, kaip kūrėjas, tarpais ir nustodavo rūpinęsis tais Valančiaus minimais tautiečiais, tai kad vėl nauju impulsu prie jų grįžtų. Jei jo ranka, gyvenimui pasvirus į vakarus, nebeturėjo tos gaivios kūrybinės šilimos, – ne „Anykščių Šilelio“ autoriaus kaltė. Jis davė, ką galėjo. Seinuose prirašė ar išvertė daug giesmių, o pačią gyvenimo pabaigą norėjo apvainikuoti lietuvišku šv. Raštu. Net sirgdamas dirbo nepaprastai daug. Per keliolika mėnesių (1901-1902) Baranauskas išvertė tris penktadalius viso Šventraščio.

Kaltinimas dėl³⁷ tautiškumo supratimo tam žmogui, kuris niekuomet nėra atšaukęs savo patriotinės lyrikos, žavėjusios ir žavinčios plačiausias tautos mases, kuris pirmoje eilėje prie lietuviškojo žodžio išklupodavo išstis dienas, – negali būti laikomas tiksliai šūviu ir negali bent kiek pritemdyti skaidriai žėrinčios didžio poeto aureolės. „Daug kas jį kaltino pataikaujant lenkams, kurie mokėjo į jį prieiti, tačiau jis tai darė iš grynų širdies, savito teisybės supratimo ir baimės, kad į bažnyčios gyvenimą neįsiveržtų pergriežtų naujenybių“ (M. Biržiška) [17]. O tų naujenybių vis tik buvo pastebima, jei ne kur kitur, tai Baranausko platinamose giesmėse. Net 1900 m. jis rašo broliui Jonui laišką ir kviečia pas save: „Atvažiuok ant ilgesnio czėso, kad galėtumai iszmokti bent keletą nauju szwentu gėsmiu ir persiraszęs parwezti Anyksztėnams“ [18]. Kaip Daubaras tvirtina, lenkai nuo Baranausko asmens ilgą laiką net po jo mirties nenorėjo nutrinti „litvomano“ vardo. Būna žmonių, kurių gyvenimo keliai šiek tiek paaiškėja tik po šimtmečio...

Pateikę vieną kitą nuomonę daugialypės Baranausko asmenybės atžvilgiu, manome, skaitytojui būsime padėję geriau susiorientuoti čia spausdinamuose Jakšto, Maironio ir Paltaroko atsiminimuose.

36 Mašinėraštyje buvo „atsiuntė“, taisyta ranka.

37 Įrašyta ranka.

1. *ADOMO JAKŠTO-DAMBRAUSKO ATSIMINIMAI
APIE VYSK. A. BARANAUSKĄ*³⁸

I

Su a. a. A. Baranausku aš susipažinau 1881 m., įstojęs Kauno Kunigų seminarijon. B[aranausk]as tuomet joje inspektoriavo ir profesoriavo. Aukštesnių kursų klierikams dėstė jis moralinę teologiją ir homiletiką, o pirmamečiams – lietuvių kalbos gramatiką.

Profesorius jis buvo neblogas. Moralinę teologiją aiškino lotyniškai, suprantamai, bet niekad neišeidavo iš vadovėlio ribų ir nevargindavo klausytojų kazuistika.

Su homiletika bei „šv. iškalbos mokslu“ buvo daug vargo, nes nebuvo jokio vadovėlio. Jis teko pačiam B[aranausk]ui sustatyti, o klierikams iš jo rankraščio nusirašinėti.

Pagamintasai B-o homiletikos vadovėlis buvo sausokas, nes tepaduodavo tik pačius reikalingiausius nurodymus, kaip pamokslai suplanuoti, kaip jų dalyš sutvarkyti ir kaip jie iš sakyklos pasakyti. Kitaip sakant, tai buvo *pamokslų teorija*.

Šalia jos B[aranausk]as rūpinos ir praktiškai klausytojus supažindinti su pavyzdingais gerų pamokslininkų pamokslais. Tam tikslui jis duodavo mums skaityti garsaus lenkų jezuito Petro Skargos pamokslus ir liepdavo jų turinį atpasakoti raštu.

Homiletiką ir moralinę teologiją B[aranausk]as ne tik dėstė, bet ir reikalavo, kad klausytojai tuodu dalyku gerai išmoktų. Apie lietuvių kalbos pamokas to negalima pasakyti. Manydamas, kad visų klierikų gerais kalbininkais ir litvanologais vis tiek nepadarys, B[aranausk]as didesnio lietuviškos gramatikos mokėjimo iš klierikų ir nereikalavo. Kiek kas mokėdavo, tiek ir užtekdavo.

Viena, ko B[aranausk]as griežtai reikalavo, tai, kad pirmamečiai klierikai pristatytų jam savo tarme parašytas po tris pasakas bei šiaip jau pasakojimus. Gavęs tuos rašinius, B[aranausk]as tam tikrais ženklais pažymėdavo tarmiškas jų ypatybes ir patikrinęs jas, autoriams antrąkart savo rašinius beskaitant, perrašydavo savo ranka ir siųsdavo vokiečių mokslininkui H. Weberiui. Iš Weberio palikimo tuos raštus išleido 1920 m. dr. Spechtas savo knygoje : *Litauische Mundarten*. Ten radau tarp kitų ir savo tris pasakas.

38 A) Publikaciją žr.: Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas. Mano atsiminimai apie vyskupą A. Baranauską. *Literatūra ir kalba*. T. 19: Antanas Baranauskas. Vilnius, 1986. P. 433–438.

Bet, žinoma, tos pasakos negalėdavo įkvėpti klausytojams didesnės simpatijos B-o lietuviškos gramatikos pamokoms, ypač kad tos nesimpatijos joms buvo ne viena priežastis.

Pirmiausia, B[aranausk]o dėstomoji lietuviška³⁹ gramatika buvo sunkoka, reikalaujanti nemažo kalimo. Klierikai turėdavo, pavyzdžiui, išmokti, kurie lietuvių kalbos garsai yra čiuļpiai, kurie švilpiai, kurie šnypsčiai ir t. t. Nuo šio pastarojo termino klierikai ir visą B[aranausk]o gramatiką pašiepiamai pavadino „šnypsštine“.

Lietuvių kalbos sintaksei B[aranausk]as taipgi prisikalė nemaža naujų gramatiškų terminų, pasidarytų iš to pat žodžio sakyti, k[aip] š[ta]i: *sakulys, sakinyš, sakanas* ir t. t. Tai irgi davė medžiagos klierikų humoristikai. Iš tų naujų terminų jie prisidirbo juokingų posakių, pav.: „kai paimsiu sakulį, kai drošiu tau per sakinį, tai man pamatysi sakaną“ ir p[an].

Ne be kaltės čia buvo ir pati B[aranausk]o dėstymo sistema. Klierikai seminarijose atvykdavo jau gerai apsipažinę su kitų kalbų gramatikomis, pav., rusų, lotynų, vokiečių, parašytomis populiariai pedagogiškai. Nei į vieną iš jų B[aranausk]o gramatika nebuvo panaši. Mat, B[aranausk]as savo gramatikai medžiagą sėmė iš Schleicherio *Litauische Grammatik*, parašytos kalbininkams, taigi primurgdytos visokių mokslinių pastabų, įvairių pavadinimų ir kitokių smulkmenų. B[aranausk]ui, kaip kalbininkui, visa tai atrodė svarbu, o klierikai žiūrėjo į tai, kaip į tuščią, neįdomų balastą.

Todėl pigu suprasti, kad tokioje atmosferoje B[aranausk]o lietuvių kalbos pamokos nerado klausytojuose reikiamo atbalsio ir neatnešė tiek naudos, kiek būtų galėjusios atnešti.

II

1884 m. pasiūstas Peterburgo Kunigų Akademijon, aš apleidau Kauną, ir mano santykiai su B[aranausk]u nutrūko. Vėliau penkerių metų ištrėmimas Rusijon neleido man irgi susidurti su B[aranausk]u. Tik kai man vienas draugų pranešė, kad B[aranausk]as esąs karštai užsiėmęs matematika, aš iš Ustiužnos parašiau jam laišką, atsiklausdamas, kuriais matematiškais klausimais jis ypatingai yra susidomėjęs. B[aranausk]as atsakė. Taip užsimezgė tarp mudviejų susirašinėjimas laiškais. Tie laiškai davė man užtektinai medžiagos platesniam straipsniui apie B[aranausk]ą, kaip matematiką. Jis buvo įdėtas „Draugijon“,

39 Žodis įterptas ranka.

paskui išleistas atskira brošiūrėle, o galop pakartotas mano knygoj „Užgese žiburiai“. Į ten ir tekreipias, kas norėtų gauti apie tai platesnių žinių.

Pagrįžęs iš Rusijos, aš apsigyvenau Kaune; B[aranausk]as buvo Kauno sufraganu. Rusų administracijai manęs netvirtinant, aš kurį laiką neturėjau oficialinių pareigų, bet užtat turėjau daug atliekamo laiko. Naudodamasis tuo, aš padėdavau neprimatančiam vysk. Paliulioniui kunigiškus poterius kalbėti, o vysk. B[aranausk]ą lydėdavau jo kasdieniniuose pasivaikščiøjimuose.

Tie pasivaikščiøjimai buvo tuo įdomūs, kad buvo tylūs. Būdamas labai maldingas žmogus, B[aranausk]as kiekvieną pasivaikščiøjimą jungdavo su⁴⁰ malda. Taigi, vos tik išeidavo iš savo buto (Rotušės aik[štėje], Fišerio namai su kolonomis, antrame aukšte), tuojau išsitraukdavo iš kišenės rožančių ir imdavo jį kalbėti. Eidavo jis neskubėdamas, todėl pasivaikščiøjimas užtrukdavo apie pusantros valandos. Pabaigęs rožančių, atkalbėdavo dar keletą vainikėlių (karunkėlių)⁴¹ ir kitų privačių maldų.

Kaip kituose dalykuose, taip savo pasivaikščiøjimuose B[aranausk]as griežtai laikėsi syki nustatytos tvarkos. Dėliai to jo pasivaikščiøjimų maršrutas visuomet būdavo tas pats: iš namų pro Vytauto bažnyčią nusileisdavo žemyn, pereidavo mediniu, ant vandens ištiestu tiltu į Aleksotą, čia tuojau pasukęs kairėn panemuniais pro daržus ir pievas nueidavo iki žaliojo gelžkelio tilto; nuo čia pasukdavo atgal ir tuo pačiu keliu grįždavo namo. Praeidamas antrąkart pro Vytauto bažnyčią, B[aranausk]as paprastai baigdavo savo maldas ir tuomet pradėdavo šnekėtis apie šiaip jau dalykus.

Pasibaigus pasivaikščiøjimui kviesdavosi mane pas save arbatos. Ta arbata taip pat būdavo vienoda ir kukli: duona, sviestas, sūris, kartais ne pasninko dienomis kumpis. Bet užtat ta arbata visuomet būdavo sujungta su dvasios puota. B[aranausk]ui kasdien ateidavo iš Varšuvos jo užsisakytas lenkų dienraštis „Słowo“. Jo feljetonuose ėjo tuomet garsi Sienkevičiaus apysaka „Krzyżacy“. B[aranausk]as jaja buvo sužavėtas, todėl, išgėręs stiklinę arbatos, imdavo savo „Słowo“ ir paskaitydavo tos dienos feljetoną. Po „Krzyżakų“ imdavo kurį lenkų klasiką, Mickevičių, Chodźką ar ką kitą ir skaitydavo apie ¾ val. ką nors iš jų veikalų. Skaitydavo jis gerai, gyvai, kiek⁴² rašytojo mintį aikštėn iškeldamas. Vieną kartą, manydamas B[aranausk]ą esant nuvargusį, pasisiūliau – paskaitysiąs aš. Bet nepraėjo nė kelių minučių, agi žiūriu, mano garbus klausytojas jau nuleido galvą ant krūtinės ir migo. Nuo to laiko aš jau

40 Jungtukas, įterptas ranka.

41 Rožinis.

42 Mašinėraštyje buvo „kitą“.

nebespiršau į lektorių ir laikiaus pasyvios klausytojo rolės. Ši B[aranausk]o silpnybė lengva išaiškinti: mat, jis vėlai guldavo ir anksti keldavo ir dieną daug dirbdavo.

Retkarčiais pavaišindavo mane ir kalbos dalykais. Mat, tuomet Peterburgo Mokslų Akademija spausdino B[aranausk]o brošiūrą: „Zametki o litovskom slovarie i jazykie“⁴³. Gavęs jos korektūros lanką, tuoj imdavos skaityti ir taisyti spaudos klaidas.

Kadangi B[aranausk]as tuomet nebuvo dar metų matematikos, tai kartais užvesdavo kalbą ir apie matematikos dalykus. Šiame moksle B[aranausk]as buvo autodidaktas⁴⁴, neišėjęs sistematiškai net elementarinės matematikos kurso, o apie aukštesnę matematiką visai neturėjęs supratimo. Dėliai to kartais pridedavo ir visai netikrų rezultatų. Arčiau tiesos gal bus pasakius B[aranausk]ą buvus ne tiek *matematika*, kiek *skaičiuotoja*. Skaičiuoti jis mėgdavo su dideliaisiais skaičiais, turinčiais daug dešimtinių ženklų.

Vieną kartą po pasivaikščiojimo B[aranausk]as sako man:

– Eikš, parodysiu tau įdomų dalyką.

Nusivedęs mane savo darbo kambarin, išsitraukia iš stalčiaus didelį popierio lanką, visą prirašytą vienu skaitmenų:

– Veizėk, – sako man⁴⁵, – bedaugindamas vieną didelį skaičių kitu tokiu pat, aš padariau nedidelę klaidą. Jos nepastebėjęs aš dauginau toliau teisingai. Bet sudėjęs gautuosius padaugus, gavau galutinį rezultatą klaidingą. Patikrindamas savo dauginimą, aš vieton netikrų skaitmenų dėjau tikruosius. Tie per-taisyti skaitmens išėjo riebnesni, juodesni, ir, kaip matai, jie sudaro savotišką *klaidų trikampi*, parodantį, kaip klaida iš vienos eilutės pereina antron, iš antros trečion ir t. t. Ir tai ne vienoj aritmetikoj. Tas pat pasitaiko ir gyvenime. Po vienos padarytos klaidos seka antra, trečia, ketvirta, kurios nesyk niekais paverčia gražiausius mūsų darbus...

Kaipo buvusiam moralistui, šis pirštu prikišamas klaidos plėtimosi įrodymas B[aranausk]ui atrodė dideliai įdomus ir svarbus.

Bet dar įdomesnis kitas B[aranausk]o išradimas. Tai jo „transcendentalinė progresija“. Tuo vardu pavadino B[aranausk]kas metodus neapsakomai dideliems skaičiams gauti. Atskyrus jų vieną antrą, visi kiti buvo taip dideli, kad joks žmogus nei jų apskaityti, nei parašyti negalėtų, nors jie ir turi tam tikrą

43 Knygos pavadinimas įrašytas ranka.

44 A) Iš graikų k., savamokslis.

45 Įterpti ranka du žodžiai prieš šią pastabą.

galuotą⁴⁶ dydį. B[aranausk]as manė – tais skaičiais operuoja, angdai, ir Dievas. B[aranausk]ui atrodė, kad tie skaičiai nėra jokios proto fikcijos, bet yra realiniai skaičiai ir egzistuoja konkrečiai gamtoje, pav., visų jūrų vandens lašų skaičius, visų medžių lapų skaičius, visų pasaulio atomų skaičius ir t. t.

B[aranausk]as tuomet kaip tik rengė spaudai tos savo „transcendentalinės progresijos“ teoriją. Jis kamavos, norėdamas griežtai apskaityti bent vieną kitą tos savo progresijos narį. Matydamas tą jo bergždžią darbą, aš patariau mesti aritmetišką tų narių apskaitinėjimą ir išreikšti juos algebriškais simboliais. Pa-teikiau jam net ir gatavas formules, kurių pasigaunant galima kiekvienas tos progresijos narys išreikšti pirmojo pagrindinio nario funkcijoje. B[aranausk]as apsidžiaugė ir mano pasiūlymus priėmė. Iš tos savo progresijos B[aranausk]as darė šią išvadą: jei yra tokių skaičių, kurių žmogus negali nei apskaityti, nei parašyti, tai reikia prileisti, kad yra ir bent viena aukštesnė būtybė, kuri gali tais milžiniškais skaičiais operuoti. O kadangi tie milžiniški skaičiai gamtoje *yra ir konkrečiai realizuoti*, tai yra ir visų aukščiausioji Būtybė, kuri tuos milžiniškus pasaulius ir jų atomus yra suskaičius ir realizavus.

Kietesni kritikai to B[aranausk]o Dievo buvimo įrodymo⁴⁷ nelaiko tvirtu ir neišgriaunamu. Bet čia parašyto B[aranausk]o minties originalumo, tariuos, turbūt nieks neginčys.

Tačiau šalia naujų minčių B[aranausk]as pareiškėdavo ir labai senų, savo amžių išgyvenusių pažiūrų.

Vieną kartą pav. B[aranausk]as kažkaip užkliudė tautybės klausimą ir pasi-sakė esąs šalininkas tų, kurie mano, kad mes *lietuviai* esame drauge ir *lenkai*.

Man užėjo noras pasiginčyti su B[aranausk]u dėl to dalyko. Taigi tariau:

– Ekscelencija, aš to visai negaliu suprasti. Jei kas yra lenkas, tai jis nėra lietuvis, ir kas yra lietuvis, tai negali būti lenkas.

– Nepridera į tautybę žiūrėti taip siaurai. Reikia prisiminti kad ir žinomą distinkciją...

– Kokią?

– Gi kad mes esame *gente lituani*, o *natione poloni*.

– Bet aš ir tos distinkcijos gerai nesuprantu ir laikau ją net neteisėta. Nes jei aš gimiau lietuviu, tai juo ir lieku, ir nematau, kuriuo būdu, iš kur galėtu lenkystė mano asmeniui prilipti.

– Aš neneigiu, kad Sveikas, gimdamas lietuviu, pasilieki lietuviu. Bet ne-užmiršk, kad tavo tėvynė Lietuva Liublino unijoje susiliejo su lenkų tauta į

46 Žodis įrašytas ranka.

47 Mašinėraštyje buvo „įrašymo“.

vieną valstybinį organizmą, na, o būdami to organizmo nariai, mes ir privalom vadintis lenkais.

– Jei tai būtų tiesa, – tariau, – tai dabar mes turėtumės vadintis *gente lituani, natione russi*, nes jau daugiau kaip šimtas metų sudarom dalį kito, būtent, rusiško pilotinio kūno Rusijos.

– Tai neteisinga išvada, – sušuko pasipiktinęs B[aranausk]as. – Lietuvių santykiai su Rusija ir Lenkija toli gražu nelygūs. Rusija yra mus pavergusi, o su lenkais mes susidėjom gera valia...

Matydamas B[aranausk]ą tame dalyke esant neperkalbama, aš toliau nebesiginčijau. B[aranausk]ui unija su Lenkija buvo beveik dogmatas, neliečiama šventenybė, panaši į moterystės sakramentą bei Bažnyčios tradiciją. Persiėmęs tokiais jausmais B[aranausk]as visai nebematė, kad ta unija jau nebeegzistuoja, kad ji seniai išbraukta iš gyvenimo, tapusi nebegyvu mitu. Užburtas mistiškų praeities veikėjų B[aranausk]as (ypač savo gyvenimo pabaigoj) yra tapęs ištikimu lenkystės riteriu; jis troško, kad visi lietuviai laikytų save *natione poloni*, kad lenkamis reikštų kuo karščiausios meilės, pripažintų juos kultūros nešėjais, savo vadovais. Bet, deja, visa tai buvo tik B[aranausk]o *pia desideria*⁴⁸ ir nerado lietuvių tautoje jokio pritarimo.

Per didelį lenkystės branginimas yra nesyk pastūmėjęs B[aranausk]ą ir prie kitų nepamatuotų išsišokimų. Pav., vieną kartą per vysk. Paliulionio vardadienį, užėjęs kalbai apie sutvarkymą bažnytinių giedojimų, B[aranausk]as ėmė įrodinėti, kad Lietuvos bažnyčiose tėra dvi *liturginės kalbos* – lotynų ir lenkų, jomis ir tegalima pridedamose pamaldose giedoti, nes tik jiedvi tepatvirtinęs Piotrkoviškis sinodas. Vysk[upui] Paliulioniui tai keistai nuomonei nepritarus, B[aranausk]as nutilo, bet buvo matyt, kad jis pasilieka prie savos nuomonės.

Pats apie save B[aranausk]as nesykį sakydavo, kad Dievas jam davęs daug išminties (*dona sapientiae*), bet pašyktėjęs paprasto protingumo (*dona prudentiae*). Pastaba ši tikrai teisinga. Teoretiškuose dalykuose jis neblogai orientuodavosi, bet gyvenime jam trūkdavo paprasto gaspadoriško proto. Dėlei to jis nesyk yra išleidęs savo vyskupijai nevykusių cirkuliarų, kuriuos paskui gaudavo atšaukti, drėbdavo ir neatsargių žodžių, kurių tekdavo paskui gailėtis. Dėlei to sunkiai buvo sugyvenamas ir savo pavaldiniams įkyrus, nors turėjo gerų norų išlaikyti teisybės normas ir kitiems gera daryti bei tobulybėn pastūmėti.

Kalbant apie B[aranausk]ą, reikia priminti dar vieną dalyką. Užsiėmęs

48 A) Lot. k. geri, bet neįvykdomi norai.

įvairiais darbais, jis be lenkų „Słowo“ ir „Przeгляд Katolicki“⁴⁹, jokių kitų, net ir teologiskų laikraščių neskaitė. Užsieniuos tuomet buvo pradėjęs reikštis modernizmas, sukėlęs daug ginčų ir polemikų. Minties darbas virte virė. Bet B[aranausk]as tuo visai nesidomėjo. Todėl jis buvo gerokai atsilikęs nuo katalikiško mokslo pasaulio, o apie šv. Raštą – visai nedaug ką nežinojo. Jam rodės, kad verčiant jį gyvon kalbon, užtenka Vulgatos tekstą žodis į žodį išversti, o tinkamesnės prasmės suradimu galima galvos nesukti. Taip nusistatęs, ėmė jis 1901 m. energingai versti šventraščių lietuviškai⁵⁰. Bet čia ir išėjo aikštėn visas jo neprisirengimas prie to darbo. Jo vertime žodžiai kad ir lietuviški, bet jų konstrukcija buvo lotyniška, o komentorius⁵¹ paimtas iš Menochijaus, XVII amžiaus egzegeto⁵², nors užsienio literatūroje buvo nemaža naujų, kur kas geresnių šv. Rašto aiškintojų. B[aranausk]o pateisinimui galima nebent tik tai tepridurti, kad ir lenkiškas šventraščio leidimas, ark[ivyskupo] Kazlausko spaudai parengtas, kuriuo mes klierikai anuomet naudojomės, buvo nė kiek negeresnis už B[aranausk]inį.

Kai kas prikaišiojo dar B[aranausk]ui, kad jis buvo nepastovus, mėtės nuo poezijos – prie kalbotyros, nuo kalbotyros – prie matematikos, nuo šios – vėl prie šv. Rašto. Priekaištas neteisingas. Savo darbo dalykus jis rinkos ne pats, bet dirbo tai, kas jam buvo pavesta. Liepė jam vysk[upas] Valančius dėstyti lietuvių kalbą, – jis ją ir dėstė. Puolė lenkai lietuvių kalbos turtingumą ir gražumą, – jis ją ir gynė, parašydamas „Anykščių Šilelį“ ir savo lyriškas dainas.

Net ir matematikos jis ėmės ne savo valia, bet pagal⁵³ tam tikrą nurodymą iš aukšto*⁵⁴. Istorija buvo tokia. Vienais metais B[aranausk]as, kaip paprastai, laikė 8 dienų rekolekcijas. Priėjęs iš eilės meditaciją apie pragarą, B[aranausk]as pradėjo vaizduotis pragarą kaip tam tikrą vietą žemės vidury. B[aranausk]as ne tik tai įsivaizdavo, bet ir įtikėjo pragarą esant žemės vidury. Bet čia pradėjo trukdyti mąstymą B[aranausk]ui visokios mintys. Jei pragaras žemės vidury,

49 Varšuvos arkivyskupijos savaitraštis. Leistas su pertraukomis (1915–1922; 1939–1983) nuo 1863.

50 A) A. Baranauskas vertė iš Vulgatos, padedamas kun. J. Laukaičio, remdamasis jėzuito Menochijaus komentarais. Išvertė iki Jeremijaus Raudų trečiojo skyriaus. Rankraštis prieš karą buvo saugomas VDU bibliotekoje.

51 B) Komentarai.

52 C) Giovanni Stefano Menochio (1575–1655), italas jėzuitas, egzegetas, bibliistas. Svarbiausias veikalas *Brevis Explicatio Sensus Literalis Sacrae Scripturae optimus quibusque Auctoribus per Epitomen Collecta* (pirmas leidimas Kelne 1630). Menochijus iki šiol laikomas vienu vienu iš geriausių Šventojo rašto komentatorių, nes hebraiškų tekstų prasmę aiškino gilindamasis į žydų istoriją.

53 Žodis įterptas ranka.

54 *Taip bent B[aranausk]ui rodėsi.

tai jis turi tam tikrą talpą bei tūrį, kuris nedidėja, o nusidėjėlių skaičius didėja. Tai kilo klausimas: jei ilgainiui nusidėjėliai pragare nebetilps. Tam klausimui išspręsti tėra vienas tik būdas, – apskaityti matematiškai pragaro talpą. Panašiomis mintimis B[aranausk]as kamavos apie dvi valandas. Už tokį savo minčių nesuvaldymą B[aranausk]as užsidėjo dar vieną rekolekciją. Bet ir rytojaus dieną pasikartoję ta pati⁵⁵ istorija. Vos tik pradėjo medituoti, vėl ėmė lįsti galvon mintys, kaip apskaityti⁵⁶ pragaro tūrį, jei žemės žievė teturinti storio nedaugiau kaip 50 kilometrų. Už šitų minčių išsiblaškimą B[aranausk]as užsidėjo dar vieną dieną rekolekcijų. Bet kad nepasikartotų ta nelaimė trečią kartą, B[aranausk]as padarė įžadą, pabaigęs rekolekcijas, užsiimti rimtai pragaro tūrio apskaitymu. Na, šį kartą mąstymas apie pragarą pavyko kuo geriausiai, ir B[aranausk]as laimingai užbaigė savo rekolekcijas, tik besitęsusias nebe 8, bet 10 dienų.

Po to kurį laiką B[aranausk]as buvo visai užmiršęs savo įžadą. Tik vieną kartą jam išėjus pasivaikščioti, ūmai lyg koks balsas šūktelėjo: „Ar taip savo⁵⁷ apžadą vykdui?“. B[aranausk]as nusigando. Su Dievu juokų nėra. Todėl tuojau nuėjo knygynan, nusipirko algebros ir geometrijos vadovėlių ir ėmė studijuoti ir rinkti žinias pragaro tūriui apskaityti. Bet juo daugiau matematiką pažino, juo labiau ja susižavėjo.

2. MAIRONIO PASTABOS APIE VYSK. A. BARANAUSKĄ

Vyras aukšto ūgio, gilaus teoretinio mokslo, tvirto būdo, geležinės valios. Gimė netoli Ukmergės, Anykščiuose, kaip labai neturtingo bežemio ūkininko sūnus, gražioje apylinkėje, kur bėga Šventosios upė, kame matomai graži gamta paveikė į jo sielą ir jauną vaidentuvę⁵⁸, įkvėpdama iš mažų dienų grožio skonį.

Jie nuo seno vadinosi Baranauskais ir nedera juos vadinti Baronais. Ganė bandą, 1845 m. įstojo į parapiinę Anykščių mokyklą, kurioje pasirodė gabus, nors buvo surūgęs ir neapsukrus.

Mokykloje mokinta rusiškai ir lenkiškai. Maldas lenkiškai mokindavo. Iš čia vieno kunigo pasergėtas ir atiduotas Rumšiškės mokyklon, kur valsčiaus raštininkais rengta; išlaikymas ir mokymas veltui; už tai reikėjo paskui atitarnauti. Čia žymi lenkų įtaka ir po 1831 metų žymėjo...⁵⁹. Pradėjo čia rašyti. Pa-

55 Žodis įterptas ranka.

56 Žodis įterptas ranka.

57 Mašinarastyje buvo „kur“, taisyta ranka.

58 A) Vaizduotė.

59 B) Neužbaigtas sakiny, vietoj žodžio žymėjo turėtų būti *sukilimo*.

rašė iki 20 lenkiškų eilių, net su tėvais ir giminėmis lenkiškai susirašinėdavo. Iš mažens maldingas, čia ėmė svajoti kunigu tapti, bet be vilties; dėl to kankinosi ir liūdėjo. Pabaigęs 1853 mokyklą, Vainuto valsčiaus raštininko padėjėju, paskui jau raštininku Raseiniuose, Sedoje ir Skuode buvo. Prie sunkaus raštininko darbo vis eiles rašinėjo, ir taip geras, kad Vainuto klebonas netiki jįsai parašęs, greičiau iš kitur išrašęs. Raseiniuose parašė *Hold wdzięczności dla Zwierzchności*, kur sakosi: mano tikslas – mylima tėvynė ir karalius, už kurį galvą dėtų; iš Raseinių persikėlė į Surviliškį, paskui – į Sedą. Čia susipažino su Karolina Praniauskaite (1830–1859), sėdiške bajore, inteligente, žinoma lenkų rašytoja, seserimi garsaus prelato Praniausko, Valančiaus sekretoriaus.

Praniauskaitė, Žemaičių Deotyma, parašė *Festyna wielkiej Kalwaryi na Żmudzi* 1856⁶⁰ ir *Piosneczki* 1858⁶¹, kur daug Lietuvos meilės. Iš eilių, Praniauskaitei skirtų, Baranauskas pripažįsta, kad ji jam aukštesnę tikslą prie lietuviybės gražinus ir į Varnių semin[ariją] važiuoti paskatinus, metus raštininko amatą. Praniauskaitė iš Kraševskio Vitolio raudos išvertė dalį „Žalčio motė“, kurią Ivinskis Metskaitliuje 1859 įdėjo. Padrąsintas 1856, nusipirkęs IV kl. progimnazijos liudymą, rudenį stojo į Varnių seminariją; kurioj pabuvęs du metus atsідūrė Petrapilio⁶² akademijoje, o 1862, gavęs Teol[ogijos] Mag[istro] laipsnį, draug su Symonu, buvusiu paskui tos akademijos ir mano rektoriu, išvažiavo į užsienį, pirma į Mūncheną⁶³, iš čia po metų į Rymą⁶⁴. Mūnchene esant užklupo lenkmetis: čia atsišaukimus iš lenkiško lietuviškai vertė, bet paklašęs nuodemklausio, metė į ugnį. Čia jau pradėjo ir lietuvišką kalbą tyrinėti net su Schleicheriu⁶⁵. Iš Rymo atvyko į Louvaine⁶⁶ Belgijoje, išbuvo du mėnesiu. Sugrižęs į Petrapilį profesoriavo, bet ne ilgai; grįžo į Kauną prie Katedros vikaru, nuo 1867 kunigų seminarijoje prof[esorius] ir inspekt[orius]. Čia dėstė tarp kitų ir lietuvišką kalbą. 1884 pakeltas į Žemaičių pavyskupius, o 1897 į Seinų vyskupą, kuriuo išbuvo nepilnus penkius metus. Seinų Katedros bažnyčioje palaidotas.

Baranausko asmeny matome pavyzdį, kaip žmogus labai gabus, turintis 9 talentus, bet besimėčiodamas, galutinai ne daug ką palieka: buvo poetu, paskui

60 A) *Festyna wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*. Opowiadanie Karoliny Proniewskiej. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1856. 39 s.

61 B) *Piosneczki Karoliny Proniewskiej*. Bogu na chwałę, za pamiątkę przyjaciółom. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858. 263 s.

62 C) Sankt Peterburgo .

63 D) Miuncheną, toliau t. p.

64 E) Romą.

65 F) Šleicheriu.

66 G) Leuveną.

omeopatija⁶⁷, muzika, kompozicija, gramatika ir lietuviška rašyba, kurios niekas nesilaiko, matematika *o progresji transcendentalnej*. Galop Rašto šv. vertimas. Įsitikinimų buvo panašiai Kuodaičiui, tik lenkiškos orientacijos, matė išganyką ankštoje vienybėje su lenkais, bijojo labai antagonizmo tų dviejų tautų, kreivai žiūrėjo į patį lietuvių atgimimą, „Aušrą“, su manimi rašinėjosi lenkiškai, o kai pamėginau lietuviškai, tai korespondencija ir nutrūko.

Apie Baranausko būdą. 1) Nors ne taip baisus, kaip Tumo ir Seinų 1912 leid[imo] fotografija, vis tik buvo šiurkštaus, nesugyvenamo būdo. Mokytojaudamas Seminarijoje, atstūmė nuo taip simpatiško, kaip savo kalbos mokymo, kur galima buvo patraukti, patriotizmą sužadinti. 2) Geležinės valios, bet mėtėsi nuo vieno prie kito daikto. 3) Lenkiškos orientacijos ir ideologijos. Iki 16 metų tik lietuviškai temokėjo, o paskui kas kartą daugiau atitolo, ypač nuo „Aušros“ laikų. Akademijoje man teko prakalbėti liet[uviškai], atsakė barbariškai lietuv[iškai], o paskui nutraukė korespond[enciją]. Būdamas Seinų vyskupu išizeisdavęs, jei kas lietuviškai prakalb[ėdavo]. Kada tai išsitaręs (Tumas, 69 p.): Laikyčiau nuodėme bent žodžiu prisidėti prie lietuvių literatūros. Charakterizatinis⁶⁸ jo *Paskutinis pamokslas viena Zemajcziu kuniga priesz smerti*. Al[eksandras] Dambrauskas daug kartų mėginęs įtikinti Baranauską, jog kas lietuvis, tai ne lenkas. Bet niekad nepavykę. Baranauskas tvirtinęs: visi lietuviai privalą būti lenkais ir tiek!

Baranausko eiliuotus veikalus (ne poeziją) galima paskirstyti: a) į bažnytinės giesmės, b) asmeniškų, surištus su kelione į Peterburgą, c) pasveikinimus Valančiui, Paliulioniui,

d) *Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva*, e) *Anykščių Šilėlį*. Gyvesnis laikotarpis tai nuo 1857–1863. Nuo *Dainų dainelė* (86, Seinų leid.), iki *Svetimoj šalelėj*.

a) Bažnytinės (Tumas, 99) vienos verstos iš lotyniško ir lenkiško, kitos originalios. Artojų giesmės buvo išleistos. Geriausia *Sveika Marija, Dangaus lelija* (102 p.), kitos labai silpnos, nors gal buvo kiek pažangos, sulyginus su tuo, kas pirma, kai buvo žodžiai be prasmės: Kas nor P[anai] Mar[ijai] slūžyt, o jos asablivu mielasninku būt. b) Asmenės, individualios; jų kai kurios buvo savo laike populiaros, nors per ilgos; bet iš jų kai kurios tiesiog nepakenčiamos, sunku sau išsivaizduoti, kad jas Baranauskas galėjo rašyti (Seinų leidinys, 23 p.). Teisingai Tumas sako (42 p.): banališkos ir kerėbliškos.

67 A) Homeopatija.

68 Charakteringas.

3. IŠ VYSK. K. PALTAROKO ATSIMINIMŲ APIE VYSK. A. BARANAUSKĄ

Pirmą sykį pamačiau pavyskupį Baranauską 1894 m., įstojęs į Dvasinę Kauno Seminariją. Vyskupas Paliulionis tuo metu remontavo katedrą; jos pamačios buvo laikomos Seminarijos bažnyčioje. Baranauskas, kalbėdamas rožančių, laikomą rankovėje, kartkartėmis ateidavo mišiu; prieš jas, atsiklaupęs suole, ilgai mąstydavo, galvą parėmęs ant rankų; esu ne kartą pastebėjęs ašaras akyse... Man visa tai darydavo gilaus įspūdžio.

Kalėdose sakė pamokslą; kiek beatsimenu, labai karštai barė Betliejaus gyventojų nejautrumą, kad žiemos šaltyje neužleido vietos savo namuose šv. Šeimai, ir Kristus turėjo gimti tvartelyje...

1895 metų gale Baranauskas man suteikė tonsūrą⁶⁹ ir keturius mažesnius šventimus. Sykį vedė klerikams rekolekcijas; iškalbingai įrodinėjo, kad mus šaukiąs ne Dievas, o kūnas ir kraujas... Vienas padijakonis tarė: „Gerai sakė, bet man jau pervėlu“.

Vėliau katedroje tekdavo matyti pav. Baranauską celebruojant. Pamokslas būdavo per sumą; celebrantas⁷⁰ tuo tarpu sėdėdavo faldistoriume⁷¹; matydavau, jog imdavo snapsoti; kai pamokslininkas prašydavo Ganytojo laiminimo savo žodžiams, archidiakonas turėdavo paakinti pavyskupį, kurs padarydavo labai mažą kryžiaus ženklą. Susiinteresavau tuo reiškiniu ir sužinojau Baranauską dirbant naktimis, įsigilinus į matematikos problemas...

Sakydavo, kad⁷² jo kabineto kertėje prikrauta prirašytų popierių krūva. Man jos neteko regėti, nors kartą-kitą esu buvęs jo bute. Nueidavome pasveikinti švenčių; pagiedodavome *Gratulamur Tibi*...“ Velykose yra mus pavaišinęs prie pašventinto stalo... Didįjį Penktadienį Tamsioje Aušrinėje kasmet Baranauskas pats giedodavo paskutinę liamentaciją⁷³, vadinamąją pranašo Jeremijo maldą.

Man būdavo nuostabu klausytis, su koku giliu jausmu jis rypuodavo: Viešpatie, atsimink, kas mums atsitiko... Mūsų tėvainystė⁷⁴ teko svetimiems, mūsų namai – kitataučiams... Mes buvome varomi su grandinėmis ant kaklo, pailsusiems nebuvo duodama atilsio... Su pavojumi savo gyvybei mes atsinešdavo-

69 Iš lot. k. *tonsura* – kirpimas, katalikų dvasininkų viršugalvyje iškirpta arba išskusta vieta.

70 Celebrantas, iš lot. k. *celebrans* – iškilmingai švenčiantis, t. y. mišias laikantis kunigas.

71 Krėslas arba kėdė sukryžiuotomis stilizuotomis kojomis, kilęs iš vad. *sella curulis* – sudedamosios taburetės, naudotos sen. Egipte, Graikijoje, Romoje, paskui valdovų rūmuose ir bažnyčiose.

72 Mašinraštyje buvo „būk“, taisyta ranka.

73 Iš lot. k. *lamentatio* – skundimasis, raudojimas, vaitojimas.

74 Tėvynė.

me duonos... Savo malkas pirkdavome... Vaikai sukniumba po našta... Mūsų tėvai nusidėjo, jų nebėra ir mes nešame jų nusikaltimus...

1897 m. Baranauskas buvo paskirtas Seinų vyskupu; išvyko Petrapilin atlikti formalumų. Mums rašė akad[emijos] stud[udentas] Jul[ijonas] Jasienskis dėl priesaikos šv. Kotrynos bažnyčioje⁷⁵. Įvykęs nesusipratimas: vyskupas Baranauskas pirma prisiekęs Popiežiui, paskui Carui. Svetimųjų Tikybų Departamento Direktorius taręs: „Peržengtas įstatymas“ – ir pasišalinęs. Tuo tarpu iš Petrapilio Seminarijon atsiųsta karieta; iš Suvalkijos – keturi juodi arkliai. Vyskupas rengėsi kraustyti į savo Seinus.

Atėjo Seminarijon atsisveikinti su klierikais. Įėjo salėn, garsiai tarė: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus!“ – „Per amžių amžius“ – sušunkame. Vyskupas sako: „Mes – lenkai, jūs – lietuviai; mes mokomės jūsų kalbos, jūs mokykitės mūsų kalbos. *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!*“⁷⁶. Išėjo, paliko mus nustebintus. Nuo to laiko nebesu matęs vyskupo Baranausko. 1902 m. sužinojau, kad, beversdamas Jeremijo raudas į lietuvių kalbą, turėjo priepuolį ir baigė darbingą savo gyvenimą.

ATSIMINIMŲ METRIKA⁷⁷

Adomo Jakšto-Dambrausko rankraštis, pavadintas „Mano atsiminimai apie vysk. A. Baranauską“, turi 19⁷⁸ vienoje pusėje rašalu rašytų puslapių. Formatas – 11,5 × 18,5 cm. Spausdinant stilius ir visa kita palikta taip, kaip rankrašty, išskyrus keletą nereikšmingų skyrybos pataisėlių. Taip pat ištaisyta viena kita kalbos klaida, kurią Jakštas, matyt, skubėdamas atsiminimus rašyti, buvo praleidęs. Rankraščio pabaiga – pustrėčio puslapio – kažkieno raudonu pieštuku nubraukta. Tai galėjo padaryti ir pats Jakštas, nes atsiminimai, matyt, nebaigti. Po paskutiniojo sakinio – „Bet juo daugiau matematiką pažino, juo labiau ja susižavėjo“ – parašytas dar vienas nepilnas sakinys: „Ypač patiko jam matematika“, kurio atsiminimuose nebespausdiname. Minėta nubraukta dalis prasidea po sakinio: „B[aranausk]o pateisinimui galima nebent tik tai tepridurti, kad ir lenkiškas šventraščio leidimas, ark. Kazlausko spaudai parengtas, kuriu mes klierikai anuomet naudojomės, buvo nė kiek negeresnis už B[aranau]

75 Svarbiausioji Romos katalikų bažnyčia Sankt Peterburge, projektuota architektų Domenico Trezzini, Jean-Baptiste Vallin de la Mothe ir Antonio Rinaldi, pašventinta 1783.

76 Lenk. k. – „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus“.

77 Rašyta ranka.

78 Skaičius įterptas ranka.

skinį“. Nubrauktuosius atsiminimus spausdinome, nes jie literatūros istorikui gali praversti. „Mano atsiminimai apie vysk. A. Baranauską“ greičiausiai buvo parengti kokiai paskaitai, nes jie į Maironio Literatūros Muziejų pateko sykiu su rankraščiais kitų Jakšto skaitytų ir nespėtų skaityti paskaitų.

Maironio rankraštis, pavadintas „Antanas Baranauskas 1835–1902“ ir „Apie Baranausko būdą“, paimtas iš jo Teologijos-Filosofijos fakulteto studentams skaitytų lietuvių literatūros paskaitų sąsiuvinio, pradėto rašyti 1923 m. rugšėjo 28 d. Abiejų straipsnelių rankraštis užima veik tris abiejose pusėse parašytus lapus. Formatas – 16,5 × 21 cm. Rankrašty Maironio pastabos apie Baranauską labai konspektyvios. Jis čia sužymėjęs tik pagrindines mintis, kurias studentams paskaitos metu praplėsdavo. Dėl to keletoj vietų teko susidurti su nepilnais sakiniais. Daugiausia sakiniui trūko vieno aiškiai numanomo žodžio. Spausdinant literatūrinės pastabas, teko tą vieną kitą numanomą žodį įterpti. Pvz., Maironis konspekte rašo: „iš Raseinių į Surviliškį, paskui į Sedą“. Teko įterpti numanomą žodį: „iš Raseinių persikėlė į Surviliškį, paskui – į Sedą“. Arba: „gavęs Teol. Mag. Laipsnį, draug su Symonu, buvusiu paskui tos akademijos ir mano rektorium, į užsienį, pirma į Muncheną, iš čia po metų į Rymą“. Prieš „į užsienį“ teko įdėti *išvažiavo*. Toks konspekto praplėtimas buvo padarytas keletoj vietų. Taip pat pakeistas vienas kitas skyrybos ženklas ar ištaisyta pastebima rašybos klaida.

Maironio pastabos apie Baranauską literatūros istorikui didesnės vertės neturės. Jos ir ne originalios. Daug kur atsitiktinai⁷⁹ skolintos iš J. Tumo 1924 m. išleistos monografijėlės „Antanas Baranauskas“, nes kaip tik šios knygutės pasirodymo metu Maironis skaitė kursą apie Baranauską. Tačiau yra viena kita ir originali mintis, paties Maironio išgyventa bei patirta. Net ne vien dėl to šios Maironio pastabos čia spausdinamos. Jos šiek tiek vertingos, kaip medžiaga apie Baranauską, bet dar vertingesnės paties Maironio atžvilgiu, nes laikui bėgant mūsų Tautos Dainiaus turės būti paskelbti visi rankraščiai. O apie Baranauską jo tik tiek tėra parašyta, neminint jau spausdinto gabaliuko „Trumpoje lietuvių rašliavos apžvalgoje“. Rašalu rašyti rankaščiai „Antanas Baranauskas 1835–1902“ ir „Apie Baranausko būdą“ yra Maironio Literatūros Muziejuje.

Vyskupo Kazimiero Paltaroko atsiminimai autoriui atsiųsti asmeniškai prašant, kaip medžiaga ruošiamai Baranausko monografijai. Atsiminimai parašyti mašinėle ir vysk[upo] Paltaroko ranka iškoreguoti. Apie Atsiminimus vysku-

79 Mašinarštyje buvo „pripuolamai“, taisyta ranka.

pas laiške rašo: „Terašiau tai, ką pats mačiau, ką girdejau: mažmožius. Gal kiek būdingesni epizodai – priesaikos Petrapily ir atsiseikinimo su Seminarijos auklėtiniais Kaune“. Atsiminimai spausdinami be jokių pataisų.

NUORODOS

- [1] J. Dobilo mintys Baranausko tėviškėj. „Mokslo Dienos“ 11 nr. 1937, 605 psl. Tai dalis J. Dobilo rankraščio „Ką man Nemunas kalbėjo“, esančio V[ytauto] D[idžiojo] Universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje.
- [2] Dr. J. Basanavičius. Prakalbos vieton. „Gabija“, Krokuvą, 1907. 2 psl.
- [3] Ibid.
- [4] „Draugija“ 61 nr. 1912, 7–8 psl.
- [5] *Vac. Biržiška*, Aušra. „Lietuviškoji Enciklopedija“ II t. 331 psl.
- [6] *Lietuvos Mylėtojas* (=Jonas Šliūpas), *Lietuviszkieje rasztai ir rasztininkai*. Tilžė, 1890. 82 psl.
- [7] Doc. p. e. J. Tumas, *Antanas Baranauskas*. Lietuvių literatūros paskaitos. Kaunas, 1924. 33 psl.
- [8] Op. cit. 73 psl.
- [9] J. Daubaras, *Vyskupas Antanas Baranauskas*. Seinai, 1911. 50 psl.
- [10] A. Vienuolis, *Baranausko tėvynėje*. „Literatūros Naujienos“ 3 (19) nr. 1935.
- [11] 100-metinės sukaktuvės (1801–1901) Žemaičių vyskupo Motiejaus III. Valančiaus. „Žinyčia“ 3 nr. Tilžė, 1901. 3–7 psl. Šiame „Žinyčios“ nr.⁸⁰ pirmą kartą atspausdintas iš lenkų kalbos išverstas visas Baranausko pamokslas, pasakytas Valančiaus laidotuvėse. Pamokslas labai stilingas, turįs literatūrinių pagražinimų.
- [12] „Gabija“. 1 psl.
- [13] A. Vienuolis, *Mano kelionė į Seinus pas vyskupą Antaną Baroną Baranauską*. „Židinys“ 5–6 nr. 1938. 745 psl.
- [14] Plungės dvaro svečių knyga yra V. D. Universiteto Bibliotekos rankraščių skyriuje. Baranausko eilėraščių „Po sžitų stogu“

80 Įterpta ranka pradant žodžiu „Tilžė“.

pirmą kartą paskelbė A. Merkelis „Lietuvos Aide“ 16 (2279) nr. 1935.

- [15] Anton Baranowski und Hugo Weber, *Ostlitausche Texte*. Weimar, 1882. XXIX–XXX psl.
- [16] J. Daubaras. Op. cit. 27 psl.
- [17] M. Biržiška, *Barono gyvenimas ir raštai*. Kaunas, 1924. 29 psl.
- [18] J. Daubaras. Op. cit. 47 psl.